

Kielentutkimus ja moraalit

0. Johdanto

Fennistiikassa on alkanut herätä kiinnostus kielitieteen ja moraalien väliseen suhteeseen. Osoituksena tästä on se, että viime vuoden aikana aiheelle on jotakuinkin omistettu kaksi artikkelia: Hakulinen (1991) ja Shore (1991). Nämä kirjoitukset luovat pohjan keskustelulle, ja omalta osaltani tarkastelen seuraavassa kriittisesti joitain, joskaan en kaikkia, Hakulisen ja Shoren keskeisiä väittämiä.

Monilta osin kirjoitukset ovat varsin erilaisia: Hakulisen artikkeli on professorin virkaanastujaisesityksenä pidetty ohjelmallinen puhe ja jo sellaisena tarkastelemisen arvoinen. Shore käsittelee kielitieteen ja maailmankatsomuksen välistä suhdetta käyttämällä esimerkkinä generatiivista kielioppia. Shoren artikkeli on pidempi ja perustellumpi. Hakulinen pysyttelee hyvin yleisellä tasolla. Yhteistä molemmille on käsitys, jonka mukaan formaalinen kielitiede ja erityisesti generatiivinen kielioppi on moraalisesti arveluttavaa verrattuna erilaisiin kielen sosiaalisia puolia korostaviin suuntauksiin.

Yksimielisyys voi jonkun mielestä olla tavoiteltavaa. Asioista, joista ollaan yhtä mieltä, ei kuitenkaan esitetä kysymyksiä eikä viisastuta. Pahimmillaan yksimielisyys äityy niin ankaraksi, että se määrittelee sosiaalisesti hyväksytyjen ajatuksien juoksun rajat. Kielentutkimuksen arvoihin ja moraalisiin liittyvät kysymykset ovat tutkijoille ihmisinä tärkeitä ja henkilökohtaisia ja muodostavat olennaisen osan siitä motivaatiosta, jonka varassa

he jaksavat tutkimusta päivästä toiseen tehdä. Jotta yksimielisyyttä ei syntyisi, otan osaa keskusteluun.

Luvussa 1 otan esiin tärkeimmät moraaliset syytökset, joita Hakulinen ja Shore generatiivista tutkimusta vastaan esittävät. Luvussa 2 katson, onko syytöksiin aihetta, ja luvussa 3 pohdin jonkin verran tutkimuksen moraalit yleisesti.

1. Syytökset generatiivista tutkimusta kohtaan

1.1. Vanha vihtahousu

Hakulisen ja Shoren kirjoitukset käsittelevät generatiivista kielentutkimusta ja sen sisäistämää arvomaailmaa. Vaikka generativismista käytetään kirjoituksissa monia nimiä – »teoreettinen kielitiede», »valtavirta», jne. – kyse on nimenomaan generativismista, mikä näkyy lainauksista (1):

- (1) a. Kielentutkimuksen nykyisellä valtavirralla tarkoitan struktuurikielitieteestä edelleen kehittyneitä kielioppimallien tutkimusta, jonka suunnan ja hahmon on määrittänyt sen maineikkain edustaja, alun alkuun *transformaatiokieliopin* [kursivointi Hakulisen] nimellä tunnettu suuntaus. (Hakulinen 1991: 411.)
- b. Kommenttini keskittyvät pääosin Chomskyn alulle panemaan teoreettisen kielitieteen suuntaukseen – –. (Shore 1991: 190.) – – Chomskyn alkuunpanemaa kielitieteellistä suuntausta voidaan luonnehtia termein »formaalinen» ja »autonominen». (Shore 1991: 191.)

Keskustelua

— — Tässä artikkelissa tarkastelen oletuksia, joihin autonomien formaalinen kielitiede (tästä lähtien myös lyhennettynä: teoreettinen kielitiede) nojautuu, ja yritän eksplikoida sen pohjana olevaa ideologiaa. (Shore 1991: 192.)

Hakulisen artikkelissa on lainausta (1a) aiemmin puhuttu kielitieteen kahtiajaosta: Hakulisen mukaan valtavirta pitää lauseita itseriittoisina eikä halua ottaa huomioon niiden kontekstia. Vastapoolina olevat vaihtoehtoiset suuntaukset puolestaan tarkastelevat lauseita laajoissa sosiaalisissa yhteyksissään.

1.2. Generativismia yhteiskunnassa

Hakulinen arvelee, että generativismi on hivuttanut arvojaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Esimerkkinä hänellä on se, että joku toimittaja oli syksyllä 1991 sanonut valtionvarainministerin lausetta *Työttömyyskassaan voi kuulua ilman jäsenyyttä ay-liikkeessä, paljon halvemmalla yksinkertaiseksi toteamukseksi*, joka sinänsä on totta, ja arvellut, että lauseesta noussut kohu oli johtunut lauseen ilmaisemasta opillisesta arkaluontoisuudesta:

- (2) Nähdäkseni toimittajan ajattelu tässä heijasteli kielitieteen valtavirtauksen tapaa suhtautua merkityksiin: tämän sovelluksen mukaan voidaan katsoa, että puhuja on esittänyt joukon irtolauseita, joiden ilmaisemat propositiot vastaavat maailmassa vallitsevia asiointiloja. (Hakulinen 1991: 411–412.)

Myös Shore on huolissaan generatiivisen kielitieteen yhteiskunnallisista vaikutuksista:

- (3) Ongelman ydin on siinä, että teoreettinen kielitiede vahvistaa yhä edelleen länsieurooppalais-ta sosiopoliittista ihannetta yksi maa — yksi kieli; se vahvistaa sellaista käsitystä, että ideaali-

ssa tapauksessa jokaisella poliittisesti määritellyllä yhteisöllä pitäisi olla sama kieli. (Shore 1991: 203.)

On syytä panna merkille, kuinka kauaskantoista turmiota generatiivisen kieliopin ajatellaan aiheuttavan. Hakulinen tiivistää ongelman seuraavasti:

- (4) Niin kauan kuin kielentutkimus askaroi omissa kammioissaan, kysymys siitä, millaiseen ihmiskuvaan tutkimus rakentuu, voidaan nähdä akateemisena tai ainakin koulukuntien välisenä ongelmana. Mutta kun tutkimuksen tarpeita varten yksipuolistettua näkemystä aletaan pitää jotenkin todellisuutta kuvaavana, sen heijastumat käytäntöön voivat osoittautua onnettomiksi. (Hakulinen 1991: 412.)

Shore sanoo näin:

- (5) Formaalisia ja autonomisia kieliteorioita voidaan käyttää jopa harhauttamiskeinoina. Ihmiset voidaan harhauttaa uskomaan, ettei heidän puhumansa kieli tai kielen variantti vaikuta siihen, miten he pystyvät vaikuttamaan yhteiskunnassa, jossa he elävät. Olemassa olevia hegemonioita voidaan tukea välittämällä sellainen idealistettu kuva yhteiskunnasta, jossa ei ole eriarvoisuutta ja jossa puhutaan idealistettua kieltä. Homogeeniseen puheyhteisöön pohjautuvasta myytistä tulee todellisuutta. (Shore 1991: 195.)

1.3. Arvojen turtumus

Kuvaa vastustettavan tutkimuksen luonteesta täydentää seuraava Hakulisen kuvaus tilanteesta, joka hänen mukaansa vallitsee kielentutkijayhteisön sisällä:

- (6) Kielentutkimuksen valtavirta on kuten sanottua pitkään ollut selvästi kiinnostuneempi kontekstittomien ilmausten merki-

tysten systemaattisesta kuvaamisesta kuin aikapaikkaisen puheen tiimellyksestä selviävän puhujan menettelystä. Niitä, jotka ovat uskaltaneet yli proposition merkitysten rajojen, on voitu syyttää epätieteellisyydestä, kielitieteen ulkopuolelle menemisestä tai epäkiinnostavuudesta, aina siitä riippuen, miten kulloinenkin arvioija rajaa kielitieteen tutkimuskohteen. (Hakulinen 1991: 410.)

Kerran toisinkin päin: nyt generatiivinen tutkimus on syytettynä moraalittomuudesta.

Hakulinen ja Shore ovat yhtä mieltä siitä, että jo generatiivisen kielitieteen harjoittaminenkin on moraalisesti arveluttavaa. Tätä he perustelevat sillä, että generatiivinen kielioppi käsittelee kielen rakenteellisia mutta ei sosiaalisia ulottuvuuksia. Lainauksissa (7) tämä argumentti on tiivistettynä. Hakulisen lausuma (7a) on suoraa jatkoa lainaukseen (2).

(7) a. Tällainen merkitysanalyysi, joka itse asiassa on kehitetty ilman kontekstia kuvattavissa olevia, kuvitteellisia lauseita varten, muuttuu aitoon puhetilanteeseen sovellettuna harhaanjohtavaksi ja jopa moraalisesti arveluttavaksi. Sen avulla irrotetaan paitsi lause tekstiyhteydestään myös puhuja ainutkertaisesta ja poliittisesta kontekstistaan, subjektin asemastaan – siis myös vastuustaan! (Hakulinen 1991: 412.)

b. Olen tässä tuonut esille vain kaksi esimerkkiä siitä, miten formaalinen, autonominen kielitiede on dekontekstuaalimalla eristänyt kielen sosiaalisista ja moraalisisista kysymyksistä. Kielitieteilijälle se saattaa olla hyvin kätevää, sillä autonomisuuden ja formalismin suojassa hän voi olla pohtimat-

ta sosiomoraalisia kysymyksiä, jotka kietoutuvat yhteen kieliopillisuuden ja totuuden kanssa. Hänelle ei lankea vastuuta. (Shore 1991: 205.)

Hakulinen (7a) on siis huolissaan sen seikan poliittisista seurauksista, että dekontekstuaalinen merkitysanalyysi ei pohdi lauseen lausujan vastuuta sanomisistaan. Shore (7b) sanoo periaatteessa saman, mutta tuo esiin lisäongelman: Shoren mukaan merkitysanalyysi, johon ei ole integroitu sosiaalisia ja moraalisia tekijöitä, päättyy lopulta laiskistamaan tutkijan omaa moraalialia.

2. Generatiivisen kielentutkimuksen moraalit

2.1. Kuka pelkää mustaa miestä

Hakulisen ja Shoren varoitukset voidaan tulkita näin: tähän asti generatiivista kielentutkimusta on voitu harjoittaa ilman omantunnonvaivoja, koska sen moraalista lamaannuttavuutta ei ole tiedostettu. Nyt kuitenkin Hakulinen ja Shore ovat mielestään osoittaneet generatiivismin mustat ominaisuudet ja generatiivistit ovat samalla menettäneet viattomuutensa. Väitän, että Hakulinen ja Shore ovat väärässä ja että generatiivismi ei ole moraalisesti, poliittisesti tai maailmankuvallisesti sen arveluttavampaa kuin sosiaalisia seikkoja korostava tutkimuskaan. Perustelen käsitystäni seuraavassa.

2.2. Ideaalistus ja sen arveluttavuus

Sekä Hakulinen että Shore kiinnittävät huomionsa siihen, että generatiivistit usein sanovat Chomskya (1965) seuraten tutkivansa ideaalista kielentaitajaa, selaista, joka osaa kielensä täydellisesti ja jonka kielikyvyn kehitykseen eivät sosiaaliset ristivedot ole vaikuttaneet. Seuraavista lainauksista näkyvät Hakulisen ja Shoren käsitykset siitä, miksi tällainen ideaalistus on arveluttava:

Keskustelua

- (8) a. Valtavirran tutkimuksessa on hyväksyttävää, jopa arvostettua tutkia ns. idealisoitua puhuja/kuulijaa, siis sellaista, jonka täydellistä lauseiden muodostamisen kykyä ja sisäistä kieliopillisuuden mittaria eivät todellisten puhetilanteiden asettamat ehdot rajoita. Tapa nimittää ihmisten oletettua sisäistä kielikykyä idealisoiduksi puhuja/kuulijaksi sisältää arvola-
tauksen.

Sellaisesta näkökulmasta käsin, joka katsoo kielentutkimuksen olevan kulttuuristen säännönmukaisuuksien tutkimusta, tuo kohde näyttää pikemminkin kulttuurisesti riisutulta kuin mitenkään ideaaliselta, jos tuon sanan arkimerkitystä ajatellaan. (Hakulinen 1991: 411.)

- b. Jos kieli rajataan niin, että sitä on mahdollista pitää kulttuurista riippumattomana biologisena ilmiönä, jollaisena Chomsky sitä pitää, niin on samantekevää, mitä kieltä tai kielen varianttia ihminen puhuu: kieli biologisena ilmiönä on kaikkien ulottuvissa, ja ihmiset ovat kielellisesti samanarvoisia. Kielen variantti, jota yksilö puhuu, ei näin ollen vaikuta tahdon vapauteen.

Mutta jos kieltä pidetään laajana sosiaalisena ilmiönä ja se kytketään erilaisiin sosiaaliin toimintoihin, niin ihmisten kielellinen potentiaali tulee paljon monimuotoisemmaksi ja kieli-systeemi, johon tämä monimuotoisuus pohjautuu, on pakko käsittää paljon vivah-teikkaammaksi kuin tähän asti on teoreettisessa kielitieteessä käsitetty. Silloin on myös pakko myöntää, että yhteiskunnan rakenteeseen liittyvät seikat (esim. sosiaalinen asema tai sukupuoliroolien erot) aiheut-tavat sen, että kielen koko po-tentiaali ei ole samanlaisena kaikkien saatavilla. Tällöin

kieltä on pidettävä keskeisenä ihmisen toimintamahdollisuuksia rajoittavana tekijänä. (Shore 1991: 194–195.)

Hakulisen ja Shoren kritiikki olisi oikeutettua, jos olisi itsestään selvää, että kieli olisi perusluonteeltaan sosiaalinen olio. Tämä ei kuitenkaan ole selvää. Itse asiassa Hakulinenkin sanoo sen:

- (9) Tiedeyhteisössä ei vallitse min-käänlaista yksimielisyyttä siitä, pitäisikö [kielentutkimuksen] kohteeksi ottaa puhe vai puheentakainen invarianssi, onko kieli enimmältään mielensisäinen vai yhteisöllinen ilmiö, tai onko kielenkäytössä ensisijaista kuvaaminen, tietojen välittäminen vai vuorovaikutus. (Hakulinen 1991: 413.)

Näkisin niin, että ajatus ideaalisesta kiel-puhujasta ja hänen homogeenisesta kieliympäristöstään perustuu siihen, että generatiivinen tutkimus lähestyy kieltä yksilön psyykkisenä ominaisuutena. Chomsky kirjoittaa generatiivisen kiel-iopin tutkimuskohteesta seuraavasti:

- (10) The generative grammar of a particular language (where »generative» means nothing more than »explicit») is a theory that is concerned with the form and meaning of expressions of this language. One can imagine many different kinds of approach to such questions, many points of view that might be adopted in dealing with them. Generative grammar limits itself to certain elements of this larger picture. Its standpoint is that of individual psychology. It is concerned with those aspects of form and meaning that are determined by the »language faculty», which is understood to be a particular component of the human mind. The nature of this faculty is the subject matter of a general theory of linguistic structure that aims

to discover the framework of principles and elements common to attainable human languages; this theory is often called »universal grammar» (UG) adapting a traditional term to a new context of inquiry. UG may be regarded as a characterization of the genetically determined language faculty. One may think of this faculty as a »language acquisition device», an innate component of the human mind that yields a particular language through interaction with presented experience, a device that converts experience into a system of knowledge attained: knowledge of one or another language. (Chomsky 1986: 3.)

Oletuksena on siis, että suuri osa ihmiskielen rakennetta säätelevistä tekijöistä on biologisesti määräytynyt ja yhteistä kaikkien yksilöiden kielille (vrt. Shore, lainaus 8b). Tätä geneettisesti määräytyntä osaa kielikyvystä kutsutaan universaalikieliopiksi, ja se on generatiivisen kielentutkimuksen kohde. Kun universaalikieliopin olemusta selvitetään, on järkeenkäypää seuloa pois sosiaalisen ympäristön yksilön kielitajuun aiheuttamat sinänsä kiinnostavat piirteet.

Oletus kielen osittaisesta geneettisestä määräytymisestä on viime aikoina saanut uutta uskottavuutta. Klassisten argumenttien (kriittinen ikä kielenomaksumisessa, lapsen kielellisten ärsykkeiden epäsystemaattisuus ja tietynlainen vähäisyys oppimismopeuteen verrattuna jne.) lisäksi Gopnik (1992) on löytänyt evidenssiä sille, että kyvyttömyys omaksua ja hahmottaa morfologiaa ja joitain syntaksin piirteitä periytyy geneettisesti. Toisin sanoen, myös kyky omaksua ja hahmottaa näitä asioita periytyy geneettisesti.

On tutkimuksenalainen kysymys, mikä osa kielikyvystä on suoraan geneettisesti määräytynyttä ja mikä osa omaksumaan ympäristöstä. Hakulinen ja Shore

(8) haluavat kuitenkin määritellä kielen kokonaan sosiaalisesti tai kulttuuriseksi ilmiöksi. Heidän ideaalistuksensa kielentaitajasta on vähintään yhtä vähän todellisuutta vastaava kuin heidän käsityksensä generativismin ideaalisesta kielentaitajasta. Todellisuudessa ihminen on paitsi sosiaalinen ja kommunikoiva henki, myös lihaa ja verta, luita, limakalvoja ja nahkaa, ja ennen kaikkea hermoja. Ja on jo pitkään tiedetty, että ihmisten – niin kuin muidenkin elollisten olentojen – rakenteesta on tarkat ohjeet DNA:ssa. On vaikea ymmärtää, kuinka kaunosieluisinkaan humanisti voi viitata kintaalla mahdollisuudelle, että kieli, kaikkien ihmisten mutta vain ihmisten ominaisuutena, olisi edes jossain määrin geneettisen ohjelman sanelema.

Lainauksissa (3) – (5) on esitetty, että generatiivisen kielitieteen tapa idealisoi kielenpuhujaa on haitallinen ja että se on levinnyt yhteiskuntaan. Voitaneen olettaa, että Hakulinen ja Shore katsovat puhuvansa todellisista asioista ja todellisesta generativismista. Siksi on syytä katsoa, miten generatiivinen kielitiede itse käytännössään tulkitsee ajatuksen ideaalisesta kielentaitajasta ja homogeenisestä kielyhteisöstä.

Todellisuudessa ei ole niin, että generatiivisessa tutkimuksessa ajateltaisiin aktuaalisen kielyhteisön olevan homogeeninen. Voidaan sanoa, että generatiivinen tutkimus käsittelee teoreettisesti kieliopin kannalta epähomogeenisten ihmisyhteisöjen kielellistä epähomogeenisuutta. Erityisesti 80-luvun alusta lähtien ovat erityisen kiinnostuksen kohteina olleet yksilöiden väliset kielelliset erot. Yksilöiden välisistä kielellisistä eroista tehdään päätelmiä, ja universaalikielioppi pyritään esittämään parametrisoidussa muodossa. Eri yksilöiden erilainen ja monin osin epähomogeeninen kielellinen ympäristö aiheuttaa sen, että universaalikieliopin tarjoamasta potentiaalista muodostuu eri yksilöiden aivoissa erilainen lopputulos. Teoriassa

Keskustelua

tämä ilmaistaan niin, että eri kielenomaksijat saavat ympäristöstään universaalikieliopin parametreille eri arvot. Tämä arkkigenerativistinen *principles and parameters* -lähestymistapa on tietääkseni vakavasti otettavin yritys mallintaa kielellisen variaation mahdollisia todentumia.

Generatiivisen näkemyksen mukaan siis yksittäisten kielenpuhujien, kunkin ihmisen, kielet eroavat toisistaan. Tämä tosiseikka pyritään ottamaan huomioon kuitenkin unohtamatta ihmisen fyysistä ja biologista puolta. Shoren väite (3), jonka mukaan generatiivinen tutkimus tukisi ihannetta »yksi maa – yksi kieli», ei pidä paikkaansa.

2.3. Ajatuksia kielestä ja yhteiskunnasta

Eri eläinlajien sosiaalinen käyttäytyminen on erilaista. Ihmisen, samoin kuin muidenkin kädellisten (ks. esim. Cheney ja Seyfarth 1990), sosiaalisessa käyttäytymisessä on tärkeänä osana »ryhmän» käsite. Ihmispopulaatio jakaantuu ryhmiin ja alaryhmiin. Lisäksi on tyypillistä, että sekä ryhmien sisällä että välillä on hierarkioita. Ryhmän jäsenyyttä sekä sosiaalista statusta pyritään osoittamaan erilaisin ulkoisesti tunnistettavien merkein, yhtenä niistä on kieli. On luonnollista, että ryhmien sisäinen kielellinen variaatio on vähäisempää kuin ryhmien välinen. Universaalikieliopin tarjoamat variaatiomahdollisuudet ovat valtavat ja tekevät kielestä hyvin tehokkaan ryhmiä koossa ja toisistaan erossa pitävän tekijän. Ei ole kaukaa haettava ajatella, että näin syntyvät yhteisöllisesti, ja viimein poliittisesti, määritellyt kielet ja murteet. Ns. kieliyhteisöt voidaan nähdä ihmisen biologisesti määräytyneen sosiaalisen käyttäytymisen kielellisinä heijastumina populaatiossa.

Ihmisen henkiset ominaisuudet – niistä yhtenä osana moraali – ovat mutkikkaita asioita. Ihminen on poikkeuksellinen eläin siinä, että hänellä on kyky eläytyä toisen ihmisen asemaan. Ihminen

voi siis tehdä sosiaalisesta hierarkiasta ongelman. Se onkin kyky, jota olisi syytä vaalia, jotta joskus saisimme aikaan ihmisarvoisen yhteiskunnan, jossa alistamista on mahdollisimman vähän, mieluiten ei ollenkaan. Toisin kuin Shore (8b) väittää, generatiivisen kielentutkimuksen lähtökohdista ei voi järkevästi saada sellaista kuvaa, että yksilön kielelliset ominaisuudet eivät olisi ikinä sosiaalisen syrjinnän perusteena. Jos generatiivisen kielentutkimuksen oletus universaalikieliopista pitää paikkansa, jos voidaan osoittaa, että perustaltaan kaikkien ihmisten kieli pohjautuu samaan yleisihmilliseen lähtökohtaan, siitä voidaan tehdä vain se päätelmä, että eri kieliä, murteita tai idiolekteja ei voi asettaa arvojärjestykseen. Silloin tiede on tuke-
massa tasa-arvoisuutta: ketään ei saisi syrjiä kielellisin perustein.

Jos halutaan kamppailla pysyvän tasa- ja moniarvoisen yhteiskunnan puolesta, jos halutaan purkaa valtaa, ei missään tapauksessa saisi unohtaa sitä, kuinka syvässä yhteiskunnan alistavat rakenteet ovat kunkin yksittäisen ihmisen mielessä. Biologisesti riisuttu kuva ihmisestä ja yhteiskunnasta johtaa pitämään vallan purkamista liian helppona tehtävänä, eivätkä yritykset niin ollen johda kestäviin parannuksiin. Siinä suhteessa Hakulinen (4) on mielestäni oikeassa.

Hakulisen ja Shoren (7) esittämä huoli siitä, että generatiivisen kielitieteen analyysit estäisivät yhteiskunnallista tiedostamista, on turha. Niin kuin kieltä, myös yhteiskuntaa voi tarkastella monelta kannalta. Kuten edellä nähtiin, yhteiskuntaan pääsee kiinni mielekkäällä tavalla myös generatiivisen kieliopin arvomaailman kautta. Edes se ei näytä pitävän paikkaansa, että kielen käsittäminen kulttuuriseksi ja yhteiskunnalliseksi ilmiöksi takaisi vastuun huomioon ottamisen lauseiden merkityksiä analysoitaessa. Esimerkiksi voidaan ottaa Hakulisen analyysi (2), (7a). Toisin kuin opet-

taa, Hakulinen irrottaa ministerin puheita analysoineen toimittajan subjektin asemastaan ja vastuustaan sysätessään vastuun hänen puheistaan »valtavirran» niskoille. Kielitieteilijän tieteellinen suuntautuminen ja hänen yhteiskunnallinen valveutumisen tai tarkkaavaisuutensa eivät mitä ilmeisimminkään kulje käsi kädessä.

3. Tutkimuksen moraalit: katso ihmistä

Kielen ja sosiaalisten rakenteiden välinen suhde on kiinnostava tutkimuskohde. Mutta niin on ihmisyksilön geneettisesti määräytyneiden kielellisten valmiuksien selvittäminenkin. Näkemys, jonka mukaan vain edellinen olisi kiinnostavaa tai moraalisesti hyväksyttävää, perustuu mielestäni liian kapeaan kuvaan paitsi kielestä myös ihmisestä.

Ihminen on muutakin kuin sosiaalinen olento, ja ihminen on kiinnostunut muustakin kuin sosiaalisista asioista. Jo tiede monihaarisena instituutioon osoittaa, että ihmisten uteliaisuus on määrätön. Tieteen populaaristusten suosio sekä kenen tahansa avoimen tarkkailijan kokemukset kertovat, että eivät pelkäävät tieteilijät ole uteliaita vaan ihmiset yleensä. Ihmiset haluavat päästä selville kaikesta: maailmankaikkeuden rakenteesta ja synnystä, elollisten olentojen elämästä ja kuolemasta sekä ihmisestä itsestään henkisenä ja ruumiillisena olentona.

Tieteen tehtävänä on etsiä luotettavaa tietoa kaikkiin ihmisen uteliaisuuden herättämiin kysymyksiin. Ei ainoastaan niihin, jotka koskevat ihmisen yhteisöllistä elämää. Toisin sanoen, periaatteessa mitkään kysymykset eivät voi olla tieteelle vieraita, koska ihmisen uteliaisuus ulottuu kaikkialle. Ihmisille, ja heidän moraalisilleen, on tunnetusti ominaista myös se, että he arvostavat totuutta. Totuus on arvo sinänsä. Tieteen yhteiskunnallinen tehtävä on, paitsi vastata ihmisten uteliaisuuteen, myös olla totuudelle omistautunut instituutio. Tieteen moraa-

lisuuden mittarina voitaneen pitää vilpittömyyttä: moraalista on sellainen tiede, joka vilpittömästi etsii todellista tietoa tutkimuksensa kohteesta. (Yleisempään moraaliiin liittyy se, että tieteenkään tutkimusmenetelmät eivät saisi aiheuttaa tarpeetonta tuhoa tai kärsimystä jne.)

Kaikkien tutkijoiden ei tarvitse tutkia sosiaalisia asioita. Kiinnostavia kysymyksiä on muitakin. Kun tutkijalla on laaja näkemys kielestä ja ihmisestä, hän huomaa, että kieltä voi järkevästi tutkia muultakin kuin yhteiskunnalliselta kannalta. Jos hyvä yhteiskunta on sellainen, jossa mahdollisimman pitkälle kaikki ihmiset voivat toteuttaa omia taipumuksiaan pelkäämättä mielivaltaista vapautensa rajoittamista, voisi tiedeyhteisö näyttää mallia pyrkimällä avarakatseisuuteen ja sallivuuteen.

4. Lopuksi

Edellä olen ottanut vakavasti — joku voi ajatella että liiankin vakavasti — Hakulisen ja Shoren moraaliset muistutukset generatiivista tutkimusta vastaan. Mielestäni olen osoittanut, että muistutukset ovat aiheettomia. Niinpä minä ja muut »valtavirran» edustajat voimme nukkua yömmme rauhassa ja nousta joka aamu jatkamaan tutkimustamme, hyvällä omallatunnolla.

LÄHTEET

- CHENEY, DOROTHY — ROBERT SEYFARTH 1990: How monkeys see the world: inside the mind of another species. University of Chicago Press. Chicago.
- CHOMSKY, NOAM 1965: Aspects of the theory of syntax. MIT Press. Cambridge, Massachusetts.
- 1986: Knowledge of language: its nature, origin, and use. Praeger, New York.

Keskustelua

- GOPNIK, MYRNA 1992: Linguistic properties of genetic language impairment. Paper presented at the AAAS meeting, Feb. 10, 1992. Käsikirjoitus McGill University, Montreal.
- HAKULINEN, AULI 1991: Kielentutkimus ja arvot. — *Virittäjä* 95: 409–416.
- SHORE, SUSANNA 1991: Kielitiede ja maailmankatsomus. — Lehtinen, Tapani ja Susanna Shore (toim.): *Kieli, valta ja eriarvoisuus*. *Kieli* 6. Helsinki 1991. S. 189–207.

URPO NIKANNE